

Найда І.В.

Київський кооперативний інститут бізнесу і права

ГРОМАДЯНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В КОНТЕКСТІ АНАЛІЗУ ДЕРЖАВНОЇ СТРАТЕГІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Статтю присвячено дослідженню сутності громадянської ідентичності як складової державотворення в контексті аналізу стратегії національно-патріотичного виховання. Кожен громадянин має відчувати свою ідентичність, належності до певної спільноти, мати визнання своєї унікальності, усвідомлювати й дотримуватися норм і очікувань соціального середовища, у якому він перебуває.

З'ясовано, що громадянська ідентичність являє собою процес формування громадянської ідентичності українців як складової патріотичного виховання є складним і неоднозначним явищем. Формування громадянської ідентичності пов'язано як із загальносвітовими тенденціями розвитку, так і з умовами в яких наразі функціонує українська державність.

Громадянська ідентичність найбільш чутливо реагує на політичні зміни в країні та світі в цілому, вона належить до найважливіших функціональних елементів сучасних політичних систем.

У статті розкрито основні складові громадянської ідентичності які впливають на формування державотворення. Описано ролі української мови як національної цінності, та її вплив на формування української громадянської ідентичності.

Визначено необхідні заходи щодо збереження культурної спадщини та культурних цінностей України які сприяють популяризації та збереження культурної спадщини та культурних цінностей України як складової громадянської ідентичності.

Розглянуто питання сприяння утвердженню сімейних цінностей та активного залучення сім'ї до процесу національно-патріотичного виховання.

Показано як підвищення рівня знань про видатних осіб українського державотворення, борців за незалежність України впливає на формування української громадянської ідентичності як складової національно-патріотичного виховання.

У статті виявлено, що сприяння інформуванню про обов'язки і права громадянина мають позитивний вплив на підвищення правової культури українського суспільства.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, ідентичність, громадянська ідентичність, мова, національні цінності, культурна спадщина, сімейні цінності, форми суспільної свідомості, державотворення, правова культура, державна стратегія національно-патріотичного виховання.

Постановка проблеми. Україна сьогодні переживає надзвичайно складний період. Надто гостро постало питання єдності держави, збереження територіальної цілісності. І у зв'язку з цим досить гостро постає питання громадянської ідентичності як складової національно-патріотичного виховання. Досить розповсюдженою темою для наукових робіт є дослідження питання національно-патріотичного виховання. Проте, питанню громадянської ідентичності як складової національно-патріотичного виховання не приділяється значної уваги. Хоча співвідношення та взаємозв'язок даних категорій є досить важливим і суттєвим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проведений теоретичний аналіз наукової літератури засвідчив, що проблему патріотичного виховання досліджували видатні класики вітчизняної педагогіки, а саме: І. Огієнко, М. Стельмахович, Г. Ващенко, І. Огієнко, С. Русова, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський та інші, а також сучасні вчені, зокрема: Т. Бевз, І. Васильків, В. Кравчук, О. Сливка, І. Танчин, Ю. Тимошенко, Л. Хлипавка та ін. Незважаючи на значну кількість наукових публікацій з окресленої проблематики, зауважимо, що проблему громадянської ідентичності як складової національно-патріотичного виховання висвітлено недостатньо.

Метою роботи є з'ясування сутності громадянської ідентичності як складової державотворення в аспекті аналізу державної стратегії національно-патріотичного виховання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Національно-патріотичне виховання – це багатогранний механізм, який включає в себе діяльність як державних органів влади, громадських організацій, закладів освіти, так і соціальних інститутів – сім'ї, церкви, тощо.

Пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення громадян до українського народу, Батьківщини, держави, нації. Таке цілісне становлення громадян залежить від формування особистості під впливом зовнішніх і внутрішніх, регульованих і нерегульованих чинників, факторів прямого і непрямого впливу серед яких провідну роль відіграють цілеспрямоване навчання та виховання.

Становлення ідентичності розпочинається від народження людини і триває впродовж усього життя. Ідентичність – це невід'ємна характеристика людини, що виявляється у визнанні своєї унікальності, з одного боку, й відчутті приналежності до певної спільноти, з іншого. Ідентичність є невід'ємною характеристикою, без якої людина не може існувати як особистість. Її формування сприяє збереженню і підтримці цілісності та неповторності кожної людини, що проявляється в особистісних якостях, рисах характеру, ціннісних орієнтирах [1, с. 13].

Кожен громадянин має відчувати свою ідентичність, належності до певної спільноти, мати визнання своєї унікальності, усвідомлювати й дотримуватися норм і очікувань соціального середовища, у якому він перебуває.

Громадянська ідентичність – ототожнення себе зі спільнотою громадян національно-державного утворення; феномен свідомого та активного громадянства, усвідомлення себе членом громадянського суспільства. Ці два визначення громадянської ідентичності акцентують увагу на різних аспектах взаємовідносин індивіда з державою та суспільством [2].

Процес формування громадянської ідентичності українців як складової державотворення є складним і неоднозначним явищем. Формування громадянської ідентичності пов'язано як із загальносвітовими тенденціями розвитку, так і з умовами в яких наразі функціонує українська державність.

Громадянська ідентичність найбільш чутливо реагує на політичні зміни в країні та світі в

цілому, вона належить до найважливіших функціональних елементів сучасних політичних систем. Оскільки, громадянська ідентичність, проявляється у взаємовідносинах між громадянином і державою в тій мірі в якій політична система держави є прийнятною для громадянина.

Формування української громадянської ідентичності як складової державотворення включає в себе низку елементів.

Постанова Кабінету Міністрів України від 09 жовтня 2020 року № 932 «Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020–2025 роки» надає перелік, завдяки якому громадянська ідентичність може впливати на національно-патріотичне виховання [3]. Розглянемо основні з них.

1. *Підвищення ролі української мови як національної цінності.*

Мова – є важливою сферою впливу на національну свідомість, духовним стержнем нації. Оволодіння державною мовою дозволяє стати повноцінним громадянином, патріотом своєї держави, кваліфікованим спеціалістом в будь-якій галузі. Мова – є основним показником національності, тому кожна національно-свідома людина має володіти державною мовою, це його обов'язок, як свідомого члена нації.

Українська мова є визначальним чинником і головною ознакою ідентичності української нації, яка історично сформувалася і протягом багатьох століть безперервно проживає на власній етнічній території, становить переважну більшість населення країни і дала офіційну назву державі, а також є базовим системотвірним складником української громадянської нації [4].

Мова застосовується у всіх сферах людського життя, вносить в нього різні корективи. Вона є найважливішою ознакою національної самоідентифікації не тільки людини та її духовної культури, а й держави в цілому, і саме тому в системі державних пріоритетів мовна політика повинна займати провідне місце. Безперечно, важливо враховувати абсолютно всі особливості конкретної мовної ситуації, особливо при виробленні конкретних механізмів такої політики. Адже одночасно з гарантуванням мовних прав особи, першочерговими для української держави виступають такі завдання як встановлення політичної стабільності, утвердження суспільної злагоди, зміцнення єдності держави. Таким чином, значна частина країн світу досягла прогресу завдяки тому, що вони культурно та мовно однорідні, що й полегшувало управління державою [5, с. 134].

Необхідними заходами в цій сфері на нашу думку є підтримка та розвиток української мови в усіх сферах суспільного життя як на території України, так і поза її межами.

2. Популяризації та збереження культурної спадщини та культурних цінностей України.

Культурна спадщина України є невід'ємною частиною світового культурного надбання.

Прийняття Конвенції ЮНЕСКО про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини 1972 р. на міжнародному рівні був чітко зафіксований і узгоджений порядок збереження та популяризації об'єктів культури і природи, які становлять частину надбання універсальної культури людства, мають виняткове значення не лише для народу держави, на території якої він перебуває, але й для людства в цілому. Одна з ключових ідей цієї Конвенції полягала у створенні організаційних, інституціональних та нормативних засад взаємодії міжнародної системи колективної охорони культурної спадщини і різноманітних внутрішньополітичних заходів з метою підвищення їх ефективності та досягнення цілей Конвенції. Таким чином Україна як учасниця Конвенції ЮНЕСКО з 1988 р. взяла на себе зобов'язання забезпечити охорону об'єктів всесвітньої спадщини, розташованих на її території. Утім, цілком очевидно, що зазначені охоронні заходи базуються насамперед на нормах внутрішнього права (зокрема, це Закон України «Про охорону культурної спадщини» 2000 р., який регулює правові, організаційні та економічні відносини у сфері охорони культурної спадщини, Закон України «Про природно-заповідний фонд» 1992 р., що поширюється на об'єкти природної спадщини, які потенційно можуть бути включені до Списку ЮНЕСКО тощо). У цьому сенсі особливої актуальності набуває проблема розроблення комплексної системи заходів, які б органічно поєднали внутрішній та зовнішній (міжнародний) аспекти діяльності Української держави в частині збереження й охорони культурної спадщини. Адже не можна не погодитись з думкою тих фахівців, які доводять, що саме поєднання адекватної сучасним вимогам внутрішньої політики (включаючи й внутрішню правову політику України) та міжнародної взаємодії, здатне забезпечити надійну основу для ефективного збереження та захисту культурної спадщини [6].

На національному рівні збереження культурної спадщини та культурних цінностей України регулюється низкою нормативно-правових актів серед яких можна виділити Конституцію України [7], Закон України «Про охорону культурної спад-

щини» [8] Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» [9], Закон України «Про перелік пам'яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації» [10], тощо.

Необхідними заходами щодо збереження культурної спадщини та культурних цінностей України в першу чергу має стати внесення змін до нормативно-правової бази України які будуть стосуватися питання щодо посилення міжнародних зв'язків, забезпеченню рівних прав та можливостей щодо особистісного розвитку та самореалізації для всіх громадян України, сприятимуть дотриманню культурних прав. Такі зміни в нормативно-правовому полі створять не лише позитивний імідж України але й допоможуть вплинути на національно-патріотичне виховання .

3. Сприяння утвердженню сімейних цінностей та активного залучення сім'ї до процесу національно-патріотичного виховання.

Сім'я завжди була і є носієм найкращих національних традицій та ідеалів.

В основі національно-патріотичного виховання в сім'ї має бути формування основних компонентів духовного світу дитини, як майбутньої особистості, серед яких слід вирізняти національну психологію, національний характер і народну мораль.

Спілкування в сім'ї є для дитини першою школою громадянства, яка формує її особистість, розвиває в неї почуття власної гідності.

Діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері національно-патріотичного виховання мають забезпечити активну участь сім'ї та родини в розвитку фізично і морально здорової, патріотично налаштованої зростаючої особистості, це можна реалізувати шляхом. вивчення потреб дітей, молоді, сім'ї, зокрема шляхом проведення соціологічних досліджень.

Активне залучення сім'ї до процесу національно-патріотичного виховання, долучення батьківської громадськості до популяризації кращого досвіду національно-патріотичного виховання має стати основою для співпраці органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадянським суспільством.

4. Підвищення рівня знань про видатних осіб українського державотворення, борців за незалежність України.

Упродовж віків відбувалося чимало перешкод на шляху до утвердження українців як нації, формування в них історичної пам'яті, національної

свідомості, любові до Богом даної землі, Батьківщини [11, с. 153].

Суворі виклики сучасності зумовлюють невідкладні завдання щодо докорінних змін у процесі реформування освіти. Підвищення рівня знань про видатних осіб українського державотворення та борців за незалежність України надихають наш народ на досягнення волі, на захист своїх національних інтересів, зміцнює самобутність та єдність духовного світу.

Завдяки таким знанням та багатовіковому досвіду нашого народу, зростаючі покоління мають стати гідними спадкоємцями славних і героїчних предків, творцями нової української державності з притаманними європейськими ознаками.

Це сприяє усвідомленню громадянами України спільності свого минулого та майбутнього, інтерналізації тих політичних та культурних цінностей, які мають бути ідентитетами національної належності й дозволять населенню України сприймати себе як єдину соціальну спільноту [12, с. 238].

Діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування має бути спрямована на створення умов для популяризації кращих здобутків національної культурної і духовної спадщини, героїчного минулого і сучасного українського народу.

5. Сприяння інформуванню про обов'язки і права громадянина для підвищення правової культури українського суспільства.

У теорії держави та права особлива увага приділяється формуванню правової культури громадян як основи для побудови демократичної, правової держави та розбудови громадянського суспільства. Адже саме правова культура населення є соціально-правовою гарантією верховенства права та закону в державі, одним із найважливіших передумов правопорядку [13, с. 56].

Інформування населення повинно сприяти громадській активності в політично-правовому житті суспільства, що передбачає залучення громадян до добровільних суспільних об'єднань, громадських рухів, незалежних правозахисних недержавних організацій, вміння використовувати правозахисну і судову систему, та, як наслідок, формування правової культури населення й підвищення громадської ініціативи.

Слушною з цього приводу є думка С. Назаренка, що «без постійного інформаційного кон-

такту взагалі неможливі повноцінний розвиток людини й нормальне функціонування соціальних груп і всього суспільства в цілому» [14, с. 47]. Таким чином, правова соціалізація особистості має за мету формування у населення праворозуміння, як форми пізнання сутності і ролі права у регулюванні суспільних відносин, заснованого на належній правовій культурі як системі духовних цінностей у сфері функціонування права і правосвідомості громадян які, у свою чергу, можливі завдяки систематичному правовому вихованню.

Інформуванню про обов'язки і права громадянина для підвищення правової культури українського суспільства мають займатися як органи державної влади так і місцевого самоврядування шляхом організації у теле-радіопрограмах, Інтернет-ресурсах та в друкованій пресі постійно діючих рубрик, що сприяють інформуванню про обов'язки і права громадян. Необхідність також є в розробленні нових та внесення змін в чинні нормативно-правові акти з урахуванням викликів сьогодення.

Проводити заходи з правової освіти, спрямованих на розвиток у дітей та молоді почуття власної гідності, усвідомлення своїх прав і місця у суспільстві, можливості реалізації своїх прав у поєднанні з виконанням обов'язків.

Висновки. Здійснений аналіз громадянської ідентичності як складової державотворення в контексті аналізу державної стратегії національно-патріотичного виховання дає підстави сформулювати узагальнення про те, що такий державотворчий процес відіграє важливу роль у національно-патріотичному вихованню та становленню самодостатнього громадянина України.

Розв'язання проблем які виникають при реалізації пославленої мети у цій сфері потребують узгоджених зусиль як держави так і суспільства загалом.

В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на питаннях поглиблення співпраці з представниками закордонних українців у сфері національно-патріотичного виховання, зокрема щодо збереження і популяризації української мови, культури, а також формування національної ідентичності; підвищення активної участі громадян в освітянській, науковій, управлінській діяльності через призму державотворення та піднесення престижу України на світовому рівні.

Список літератури:

1. Громадянська освіта. Інтегрований курс, рівень стандарту: підручник // І.Д. Васильків, В.М. Кравчук, О.А. Сливка, І.З. Танчин, Ю.В. Тимошенко, Л.М. Хлипавка. – Тернопіль: Астон, 2018. – 256 с. : іл.

2. О. . Резнік Громадянська ідентичність // Енциклопедія Сучасної України: енциклопедія [електронна версія] / ред.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. Т. 6. URL: <https://esu.com.ua/article-31975>

3. Постанова Кабінету Міністрів України від 09 жовтня 2020 року № 932 «Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020–2025 роки». Урядовий кур'єр від 14.10.2020 – № 200.

4. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25 квітня 2019 року. Офіційний вісник України від 31.05.2019 – 2019 р., № 41, стор. 9, стаття 1422, код акта 94526/2019.

5. Гаврилишин В. Нерівнобедрений трикутник, або ідея слов'янського союзу. Віче. 1977. № 5. С. 132–138.

6. Матеріали Міністерства закордонних справ України про підсумки роботи Третього круглого столу міністрів культури країн – членів ЮНЕСКО від 27 вересня 2002 р. – № 203/13–2254 або <http://www.unesco.org>

7. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciyaукраїни-rozdil-ii>

8. Закон України «Про охорону культурної спадщини» від 08 червня 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>

9. Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» від 21 вересня 1999 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-14>

10. Закон України «Про перелік пам'яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації» від 23 вересня 2008 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/574-17>

11. Руденко Ю.Д. Козацько-лицарський гарт української молоді / Ю.Д. Руденко. – Київ: Видавництво «Фенікс», 2017. – 400 с.

12. Бевз Т. «Особливості формування громадянської ідентичності в сучасній Україні». URL: https://ipiend.gov.ua/wpcontent/uploads/2018/07/bevz_osoblyvosti.pdf

13. Погоріла Л. П. Вплив діяльності недержавних засобів масової інформації на формування індивідуальної правової позиції громадянина / Л. П. Погоріла // Порівняльно-аналітичне право – № 3-1. – 2013 – С. 53–57.

14. Назаренко С. Інформаційно-психологічна безпека в політиці / С. Назаренко// Віче. – 2003. – № 2. – С. 47–50.

Naida I.V. CIVIL IDENTITY AS A COMPONENT OF STATE CREATION IN THE CONTEXT OF ANALYSIS OF THE STATE STRATEGY OF NATIONAL PATRIOTIC EDUCATION

The article is devoted to the study of the essence of civic identity as a component of state formation in the context of the analysis of the strategy of national-patriotic education. Every citizen must feel his identity, belonging to a certain community, have recognition of his uniqueness, be aware of and adhere to the norms and expectations of the social environment in which he lives.

It was found that the civic identity is a process of formation of the civic identity of Ukrainians as a component of patriotic education is a complex and ambiguous phenomenon. The formation of civic identity is connected both with global development trends and with the conditions in which Ukrainian statehood currently functions.

Civic identity reacts most sensitively to political changes in the country and the world as a whole, it belongs to the most important functional elements of modern political systems.

The article reveals the main components of civic identity that influence the formation of statehood. The role of the Ukrainian language as a national value and its influence on the formation of Ukrainian civic identity are described.

Necessary measures for the preservation of the cultural heritage and cultural values of Ukraine have been determined, which contribute to the promotion and preservation of the cultural heritage and cultural values of Ukraine as a component of civic identity.

The issue of promoting the establishment of family values and the active involvement of the family in the process of national-patriotic education is considered.

It is shown that increasing the level of knowledge about prominent figures of Ukrainian state-building, fighters for the independence of Ukraine affects the formation of Ukrainian civic identity as a component of national-patriotic education.

The article revealed that promoting information about the duties and rights of a citizen has a positive effect on improving the legal culture of Ukrainian society.

Key words: national-patriotic education, identity, civic identity, language, national values, cultural heritage, family values, forms of social consciousness, state formation, legal culture, state strategy of national-patriotic education.